

สับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษา ในบริบทสังคมไทย 4.0

ผศ.ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อกรอบคิดของการจัดการศึกษา และวิเคราะห์ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 โดยใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรม ซึ่งเอกสาร รายงานการวิจัย ที่ได้จากการเรียนรู้และทบทวน คือตัวบทสำหรับการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่ากรอบคิดของการจัดการศึกษา มีจุดเน้นที่การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนานวัตกรรมเศรษฐกิจอุตสาหกรรม คำถามที่มีต่อกรอบคิดของการศึกษา ได้แก่ 1) การศึกษาและความรู้วิชาการมิได้เป็นกลาง หลักสูตรคือความรู้ที่ถูกสร้างตามวิถีคิดของการทำงานในระบบเศรษฐกิจ 2) นิยามของผู้เรียน คือปัจจัยเพื่อการผลิตของระบบการศึกษา 3) การพึ่งตนเองทางความรู้ของผู้เรียนมิได้ถูกกล่าวถึงในฐานะหัวใจหลักของการศึกษา ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษา ซึ่งเป็นการสับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 ประกอบด้วย 1) การศึกษาเพื่อการรับใช้ชีวิตของคนในชุมชนและสังคม 2) การสร้างความฉลาดรู้ในเรื่องของการศึกษา 3) วิธีวิทยาในการสร้างสรรค์ความรู้และการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิต 4) การบูรณาการความรู้วิชาการและความรู้ในส่วนต่างๆของสังคมเพื่อการพึ่งตนเองทางความรู้

คำสำคัญ : กระบวนทัศน์, การศึกษา, สังคมไทย 4.0

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

Abstract

The aim of this academic article is to analyze and question the conceptual framework of educational management, and to analyze the propositions on the paradigm shift of education towards self-reliance for knowledge in the context of Thailand 4.0 using discourse analysis. Texts obtained from related research reports and literature reviews were analyzed. The results found are that the conceptual framework of education management emphasizes the use of education as a tool for developing economic and industrial innovations. Questions concerning the conceptual framework of educations are on the following. 1) Education and academic knowledge are not neutral; the curriculum is knowledge constructed according to the concept of work in the economic system. 2) Learners are defined as a factor for production of the educational system. 3) Learners' self-reliance for knowledge is not mentioned as the heart of education. The propositions for the paradigm shift of education towards self-reliance for knowledge in the context of Thailand 4.0 consist of the following. 1) Education for the purpose of serving lives of people in the community and society. 2) Construction of education literacy. 3) Methodology for knowledge construction and education for living. 4) Integration of academic knowledge and knowledge of other social aspects for self-reliance for knowledge.

Keywords : Paradigm, education, Thailand 4.0

1. บทนำ

วิกฤติการณ์ที่สังคมไทยกำลังเผชิญในช่วงเวลาห่างกันเพียง 10 ปี นับจากพ.ศ. 2540 ที่เกิดวิกฤติการณ์ทางการเงินที่ส่งผลกระทบต่อลูกกลามจนกลายเป็นปัญหาที่กระทบต่อภูมิภาคและส่วนอื่นๆของโลกจนได้รับการขนานนามว่าโรคต้มยำกุ้ง กระทั่งมาสู่วิกฤติเชิงซ้อนที่ดูดั่งกระบวนการสร้างความมั่นคง มั่งคั่งของชาติ เรียกว่าเป็นวิกฤติที่เกิดขึ้นจากคนไทยเองในการสร้างกับดักขึ้นมา 4 กับดัก ดังที่สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2550,1-5) ได้อธิบายไว้ ประกอบด้วย

1. กบฏแห่งความสับสน สังคมไร้ทิศทาง คือไม่มีใครที่จะตอบได้ว่าเมื่อไรความสับสนจะจบลง ซึ่งจะเห็นได้จากความไม่มั่นใจในสถานการณ์ของบ้านเมืองที่ก่อให้เกิดการชะลอตัวของการลงทุน การบริโภค การจ้างงาน ปัญหาการหดตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อปัญหาสังคมติดตามมา

2. กบฏแห่งความขัดแย้ง สังคมไทยไม่เคยมีความขัดแย้งในลักษณะนี้มาก่อน ซึ่งก็คือสังคมที่มีการแบ่งฝ่าย เป็นความขัดแย้งที่สามารถเปลี่ยนไปสู่ความรุนแรงได้สูง

3. กบฏแห่งความถดถอย หากพิจารณาดัชนีชี้วัดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไม่ว่าจะเป็นมิติทางด้านเศรษฐกิจระดับมหภาค ประสิทธิภาพของภาครัฐ ชีตความสามารถของภาคเอกชน ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานต่างๆของไทยตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง

4. กบฏแห่งความเหลื่อมล้ำ ช่องว่างที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ระหว่างคนจน คนรวยเท่านั้น แต่เริ่มมีช่องว่างของอำนาจ ความมั่งคั่ง และโอกาสระหว่างคนรู้และคนที่ไม่รู้ด้วย

การประกาศ“โมเดลการพัฒนาประเทศไทยแบบประเทศไทย 4.0 หรือไทยแลนด์ 4.0” เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆของประเทศจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะในมิติของการศึกษาซึ่งในวันที่ 15 สิงหาคม 2559 นายกรัฐมนตรีเป็นประธานประชุมหารือยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ 4.0 กับบทบาทของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.) ด้านการวิจัยกับมหาวิทยาลัยรัฐ 27 แห่งและเครือข่ายองค์การบริหารงานวิจัยแห่งชาติ ทั้งนี้ประเทศไทย 4.0 ถูกนิยามว่าเป็นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ซึ่งจะสามารถกระทำได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปพร้อมๆกันกับการปฏิรูปคนหรือการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ 4.0 มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยมีแนวคิดที่จะนำโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม แทนที่จะมุ่งเน้นภาคการเกษตรตามแบบแผนการพัฒนาไทยแลนด์ 1.0 การเน้นภาคอุตสาหกรรมเบาของไทยแลนด์ 2.0 หรือการมุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมหนักและการส่งออกในแบบไทยแลนด์ 3.0 ซึ่งโมเดลของพัฒนาประเทศไทยทั้ง 3 โมเดลที่ผ่านมา ทำให้ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศ “รายได้ปานกลาง”

รัฐมองว่าการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญ จึงได้ให้นิยามของการศึกษาในแต่ละยุคสมัยเพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่การศึกษาจะต้องปรับตัวเองไปสู่การศึกษาที่จะมีบทบาทในการร่วมพัฒนาเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยการศึกษา 1.0 ถูกอธิบายว่าให้ความสำคัญที่การสอนแบบครูเป็นผู้ให้ นักเรียนเป็นผู้รับเน้นการท่องจำตำราและทำแบบฝึกหัดตามตำรา ไม่ได้เน้นกระบวนการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ขณะที่การศึกษา 2.0 คือ การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและแตกต่างระหว่างบุคคล ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตวิญญาณแห่งเรียนรู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากแห่งเรียนรู้ภายในและภายนอกโรงเรียน ครูคือผู้สนับสนุน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียน

การศึกษา 3.0 คือ การจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน ขณะที่การศึกษา 4.0 คือ การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนไป การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องกระตุ้นการเรียนรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรมและการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันของประเทศ

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐจะได้มีจุดมุ่งเน้นที่การนำพาประเทศไทยไปสู่การพัฒนาประเทศแบบ 4.0 หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม หากแต่ก็ยังคงมีความจำเป็นที่ระบบการศึกษาเองจะต้องทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการนำพาคนในสังคมให้รู้เท่าทันและสามารถดำรงชีวิตในบริบทสังคมที่ถูกเรียกว่า 4.0 อย่างมีคุณค่าและมีความเหมาะสม ดังนั้นการวิเคราะห์และตั้งคำถามเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาคอนในระบบของการศึกษายังมีความจำเป็น

การวิเคราะห์และตั้งคำถามเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาคอนในระบบการศึกษาเริ่มต้นที่การพิจารณาความเป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเมื่อมีการกล่าวถึงสิ่งที่ถูกเรียกว่า “ความรู้” “การศึกษา” และ “สถาบันทางวิชาการ” สามประเด็นนี้มักจะถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ในลักษณะของการเป็นเงื่อนไขระหว่างกันในส่วนที่จะก่อให้เกิดกระบวนการสร้างคนในฐานะผลผลิตที่มีความรู้ ความชำนาญการ เพื่อความสำเร็จในการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ดังนั้นจึงมักจะไม่มีใครตั้งคำถามกับความรู้ และการศึกษาที่ถูกผลิต และส่งผ่านโดยสถาบันวิชาการ ในขณะที่เดียวกันก็ยังมี การยอมรับต่อความรู้ การศึกษาแบบทางการ รวมถึงสถาบันทางวิชาการอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ การศึกษาและความรู้ที่มักจะเข้าใจกันนั้นมีลักษณะที่พอจะสรุปได้สามประการ ดังต่อไปนี้

หนึ่ง ความรู้ หมายถึงความเข้าใจที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงซึ่งความรู้นี้จะถูกจัดประเภทและอธิบายเชื่อมโยงกับความเป็นวิชาการและศาสตร์เฉพาะ เช่น ความรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคน จะถูกเรียกรวมๆกันว่าสังคมศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตในโลก เรียกว่าชีววิทยา ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่สามารถแบ่งออกเป็นสาขาวิชา เช่น จิตวิทยาการศึกษา การแนะแนว การวัดผล การบริหารการศึกษา รวมเรียกว่าศาสตร์การศึกษา ความรู้เกี่ยวกับวัตถุต่างๆ ในธรรมชาติเรียกว่าฟิสิกส์ ฯลฯ ภายใต้การจัดประเภทของความรู้นี้ สะท้อนให้เห็นว่าความจริงถูกแยกออกต่างหาก และเมื่อบุคคลสามารถค้นพบความจริงนั้น จึงจะจัดว่าเป็นความรู้หรือศาสตร์

สอง ความรู้ สามารถช่วยให้บุคคลสามารถจัดการกับสถานการณ์และปัญหาต่างๆได้ดีขึ้น เช่น ความรู้ทางด้านชีววิทยา ทำให้เราเข้าใจธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งจะมีผลต่อการใช้สอย บำรุงรักษา ความรู้ทางสังคมศาสตร์ทำให้เข้าใจถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคน ตลอดจนการปฏิบัติต่อกัน ความรู้ด้านฟิสิกส์จะช่วยให้เกิดการพัฒนาลูกปืน และทำให้มนุษย์สามารถนำทรัพยากรมาใช้ได้มากขึ้น

สาม ความรู้ที่ได้รับการยอมรับ หมายถึงความรู้ที่ถูกถ่ายทอดในระบบการศึกษาสมัยใหม่ หรือระบบโรงเรียน ซึ่งมีครูในฐานะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ที่สำเร็จการศึกษา จากสถาบันทางการศึกษาหรือสถาบันทางวิชาการในระดับต่างๆ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยจะถูกให้ความหมายว่าเป็นผู้รู้หรือผู้มีการศึกษา ซึ่งมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงาน ในระบบตลาดแรงงานสมัยใหม่

ทักษะทั่วไปที่มีต่อการศึกษา ความรู้ และสถาบันทางวิชาการดังที่ปรากฏ แม้จะมีใช้เรื่อง ใหม่ และผู้คนโดยส่วนใหญ่ก็มักจะมีท่าทีและความเชื่อตามที่กล่าวมา แต่ทักษะเช่นนี้ก็ได้ หมายความว่าจะทำให้ผู้คนหยุดคิดและมองการศึกษา รวมถึงความรู้เพียงภาพปรากฏของการนำ พายบุคคลไปสู่ความสำเร็จแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังมี การตั้งข้อสงสัยต่อการศึกษาและความรู้ทาง วิชาการสมัยใหม่ที่เป็นประเด็นถกเถียงอีกมากมาย ดังเช่น ข้อสงสัยที่ว่า การใช้การศึกษาในระบบ โรงเรียนเป็นกลไกในการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่งคั่งเติบโตของภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมตามแบบ อย่างประเทศตะวันตกนั้น แม้จะมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ถูกรับรองว่ามีประสิทธิภาพ แต่ใน ปรากฏการณ์จริงของสังคมตะวันตกแล้ว ยังมีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเช่นนี้มากมาย ดังที่ปรากฏให้เห็นในรูปของกระแสการต้านระบบโรงเรียนในสามประการ ดังนี้ **ประการแรก** การใช้พื้นที่ของระบบโรงเรียนสำหรับเผยแพร่อุดมการณ์ทุนนิยมและครอบงำผู้ที่อยู่ในระบบตาม อุดมการณ์นี้ ครูจึงขาดอิสรภาพทางความคิด ขณะเดียวกันนักเรียนก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับกรอบ กฎเกณฑ์ที่เป็นมาตรการควบคุมทางสังคม โดยนัยนี้ระบบโรงเรียนจึงมิได้ให้เสรีภาพหรือคุณภาพ ทางการศึกษาแต่อย่างใด (ไอวาน อิลลิช, สันต์ สิงห์ภักดี และ สันติสุข โสภณสิริ (แปล). 2537: 15 ; เปาโล แฟร์, สดใส ชันติวรพงษ์ (แปล). 2547: 20-27) **ประการที่สอง** การศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือ สนับสนุนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งเสริมระบบชนชั้น และความไม่เท่าเทียมกันของคนใน สังคม ซึ่งมองเห็นได้ชัดเจนในกระบวนการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อก้าวสู่ความสำเร็จ ในโลกเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (อดัมเคิล, วิศิษฐ์ วังวิญญู (แปล). 2538: 9-12) และ**ประการที่สาม** การศึกษาให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตด้านกำลังคนในวัยแรงงานที่มีความรู้เชิงเทคนิค ซึ่งเป็น ประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในตลาดแรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้น หลักสูตร เนื้อหา สาระสำคัญของการ เรียนการสอนจึงไม่มีคำถามเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง และไม่สามารถนำไปใช้จัดการปัญหาและ สถานการณ์ของการดำเนินชีวิตได้ แต่จะมุ่งสอนหรือถ่ายทอดความรู้ในเชิงเทคนิคล้วน ๆ (เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์, สุวรรณ สภาอนันท์ (แปล). 2533: 203-204)

ในสถานการณ์จริงของสังคมไทย การศึกษาเองก็ได้ถูกสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวที่ ไม่อาจนำพาปัจเจกบุคคลทั้งจากชนบทและสังคมเมืองให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งหมายถึงการมีงาน ทำในตลาดแรงงานอุตสาหกรรมได้ ปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นเห็นได้จากความเหลื่อมล้ำในเชิง โอกาสที่จะก้าวขึ้นสู่การศึกษาในระดับสูงของปัจเจกบุคคลทั้งสองกลุ่ม ซึ่งหมายถึงการที่ผู้เรียน

ที่มาจากชุมชนชนบทซึ่งมาจากภาคการเกษตรมักจะมีโอกาสน้อยที่จะเข้าถึงข้อมูลและอุปกรณ์ทันสมัย หรือแม้แต่มิมีโอกาสได้เรียนรู้วิชาการเพิ่มเติมที่จำเป็นสำหรับสอบแข่งขันในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะเงื่อนไขสำคัญ คือ ปัญหาฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

นอกจากปัญหาในตัวของระบบการศึกษาแล้ว ยังมีปัญหาการศึกษาที่มีความแปลกแยกจากชีวิตจริงของผู้เรียน ดังนั้นการที่ผู้เรียนมิได้เรียนรู้ความรู้ที่สัมพันธ์ และการตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นของการใช้ชีวิตภายในชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ แต่กลับเรียนรู้สิ่งที่เป็นความรู้ภายนอกที่ตอบสนองต่อความต้องการทำงานในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม จึงเป็นการยากที่ผู้เรียนจะนำไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน และอาศัยความรู้ที่เรียนมาเพื่อการปรับปรุงชุมชนท้องถิ่นเมื่อเป็นเช่นนี้ภาพที่เห็นจนชินตาในสังคมชนบท จึงเป็นภาพของ คนเฒ่า คนแก่ ที่ใช้ชีวิตในชุมชนท้องถิ่นเพียงลำพัง ขณะที่ลูกหลานกลับต้องไปประกอบอาชีพในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมซึ่งอยู่ในเมือง การศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดความแปลกแยกระหว่างผู้เรียนกับส่วนต่าง ๆ ของสังคมในชีวิตจริง ทั้งในมิติของความรู้สายใยสัมพันธ์ของครอบครัว รวมทั้งความผูกพันต่อชุมชนและส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่มีต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ นี้ มีผลให้เกิดการตั้งคำถามกับความหมายของการศึกษา รวมถึงการมองการศึกษาในความหมายใหม่ที่มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในกรอบของการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เพียงเท่านั้น การมีข้อสังเกต หรือตั้งคำถามต่อการศึกษาและความรู้ มักจะไม่ปรากฏไม่ว่าในสังคมใด ๆ ก็ตาม เพราะต่างก็เข้าใจและมองว่าการศึกษาและความรู้อยู่ในฐานะ “เรื่องเล่าหลัก” หรืออภิธานาน (grand narrative) ที่มีกระบวนการผลิตสร้างที่เป็นวิทยาศาสตร์ด้วยการพิสูจน์ ตรวจสอบ และประเมินค่าบนฐานการทำงานสากลที่ปลอดค่านิยม (value-free) ภาพตัวแทน (representation) ของการศึกษาและความรู้ ตามเหตุผลนี้จึงมีความชอบธรรมในอันที่จะแผ่กระจายความรู้นี้ไปส่วนต่าง ๆ ของสังคมโดยไม่ต้องคำนึงถึงความต้องการ ความจำเป็นของผู้ใช้ความรู้ รวมถึงความรู้เดิมที่มีอยู่ก่อนในสังคม

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่

2.1 วิเคราะห์และตั้งคำถามต่อกรอบคิดของการจัดการศึกษา

2.2 วิเคราะห์ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0

3. การดำเนินการศึกษา

บทความทางวิชาการนี้ต้องการตั้งคำถามกับกรอบคิดของการศึกษาและการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในระดับของกระบวนการทัศน์ และภาคปฏิบัติการศึกษาที่ทำให้คนในสังคมยอมรับและไม่มีคำถามต่อระบบการศึกษา โดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ของมิเชล ฟูโกต์ ที่มองว่าวาทกรรมมีนัยถึงระบบและกระบวนการในการผลิตสร้างเอกลักษณ์ อัตลักษณ์และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคม ทั้งความจริงอำนาจ หรือแม้แต่ตัวตนของเรา นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้สามารถดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมอย่างกว้างขวาง กระทั่งกลายเป็นวาทกรรมหลัก (dominant discourse) ขึ้นมาในสังคม นอกจากนี้วาทกรรมยังมีนัยถึงการเป็นระบบที่ทำให้การพูด การเขียน รวมทั้งปฏิบัติการในเรื่องราวต่างๆมีความเป็นไปได้ เพราะวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เงื่อนไขและกลไกต่างๆในการพูด การเขียน รวมทั้งการปฏิบัติในเรื่องราวและรูปแบบต่างๆด้วย วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าภาษาหรือคำพูดหรือถ้อยแถลง แต่วาทกรรมมีสิ่งที่เรียกว่าภาคปฏิบัติจริง (discursive practice) ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิดความเชื่อ ระบบคุณค่า และสถาบันต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543 : 19 – 20)

การวิเคราะห์วาทกรรมการศึกษาที่นำเสนอนี้จึงมุ่งคลี่คลายเพื่อสืบค้นถึงเบื้องหลังความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาที่มีผลต่อการกำกับความคิดของคนในสังคม กระทั่งคนในสังคมยอมรับต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนว่าเป็นการศึกษาแบบแผนเดียวที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งภาคปฏิบัติทางการศึกษาที่ถูกรวบรวม จะช่วยให้มองเห็นถึงตัวกระบวนการทำงานของวาทกรรมการศึกษาที่ทำให้การศึกษาในระบบโรงเรียนได้รับการยอมรับและไม่ถูกตั้งคำถามจากคนในสังคมส่วนใหญ่

ในส่วนสุดท้ายของบทความทางวิชาการนี้จะเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดผลจากการวิเคราะห์วาทกรรมการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 เพื่อเป็นการปรับทิศทางการศึกษา ให้การศึกษาได้ทำหน้าที่รับใช้ชีวิตของคนในสังคมได้อย่างแท้จริง

4. ผลการศึกษา

ผลการศึกษาในส่วนนี้ จะสะท้อนการวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อกรอบคิดของการจัดการศึกษาและการตั้งคำถามต่อกระบวนการทัศน์ของการศึกษาและความรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนในสังคม เพื่อนำสู่ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อกรอบคิดของการจัดการศึกษาและการตั้งคำถามต่อกระบวนการทัศน์ของการศึกษาและความรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนในสังคม

การวิเคราะห์ในส่วนนี้ ประกอบด้วย กระบวนทัศน์ของการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ มาyacติของการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ การใช้การศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่เป็นหนทางสร้างความสำเร็จในสังคมสมัยใหม่ การตั้งคำถามต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่

4.1.1 กระบวนทัศน์ของการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่

แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ (paradigm) ถูกพัฒนาขึ้นโดยโทมัส เอส. คูห์น (Thomas S. Kuhn) เพื่ออธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึงว่า ทัศนะการมองความรู้ถูกปรับเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับความรู้ที่มีแบบฉบับเฉพาะในรูปของความรู้สากลที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกบริบทของสังคม ไปสู่วิธีคิดใหม่ที่มีมองว่า ความรู้มีอยู่ทุกหนทุกแห่งตามที่ผู้ที่ดำรงอยู่ในสถานการณ์จริงของการดำรงชีวิตเป็นผู้ผลิตสร้าง การเปลี่ยนแปลงที่ทัศนะที่มีต่อความรู้เช่นนี้ ในแวดวงปรัชญาวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในระดับการปฏิวัติในประวัติศาสตร์ (สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ. 2540 : 4-20) สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ เปลี่ยนวิธีการมองโลก ซึ่งมีความแตกต่างจากการมองความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบพัฒนาการ โดยนัยนี้การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญๆในการปฏิวัติวิทยาศาสตร์จึงมิใช่การเปลี่ยนไปสู่ความจริง แต่เป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์และวิธีการมองโลก ซึ่งฟริตจ็อฟ คาปรา (Fritjof Capra) ได้ให้ความหมายพาราไดม์ว่า คือ ความคิด ความเชื่อ การรับรู้โลกและระบบคุณค่าต่างๆ ภายใต้ทัศนะแม่บทหรือเรียกว่ากระบวนทัศน์ (paradigm) ทั้งนี้ กระบวนทัศน์เป็นระบบความเชื่อเบื้องต้นและเป็นหลักการหรือฐานรากลำดับแรกที่คนจะใช้มองสรรพสิ่งต่างๆในโลก และมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เนื่องจากเป็นฐานคิด อันเป็นตัวกำกับ การกระทำและกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในชีวิตสังคมมนุษย์ (เสนห์ จามริก. 2541 : 37) ดังนั้นในการดำรงอยู่ของมนุษย์จึงมีความผูกพันกับระบบคุณค่าต่างๆที่มีในโลก ซึ่งระบบคุณค่านี้เองก็จะมีส่วนสำคัญในการกำหนดความรู้สึก ความนึกคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่มนุษย์จะมีทัศนะต่อการมองความจริงในโลกเช่นไร มนุษย์ก็จะแสดงออกด้วยท่าทีและแบบแผนการประพฤติ ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆตามความคิด ความเชื่อหรือทัศนะในการมองโลกเช่นนั้น

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 16 โลกทัศน์หลักของมนุษย์คือการมองโลกเป็นหน่วยชีวิต รับรู้ว่ามีมนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างปรากฏการณ์ทางจิตวิญญาณและทางวัตถุ แต่เมื่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 ที่เป็นยุคการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ ทัศนะในการมองเอกภพในฐานะที่เป็นหน่วยชีวิตและมีจิต

วิญญานนี้ ได้เปลี่ยนไปเป็นทัศนะที่มองว่า โลกคือเครื่องจักรและเป็นกลไกชนิดหนึ่ง จึงสามารถใช้วิธีการเชิงประจักษ์ (empirical approach) กับสูตรคณิตศาสตร์ในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลก และถือเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานสำหรับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ โดยยึดถือว่าความรู้ที่ได้มาจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับโลกธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ ความรู้ที่ได้รับการพิสูจน์อย่างแจ่มชัดจากวิธีการเชิงประจักษ์เท่านั้นที่ถือว่าเป็นความรู้สากลที่มีหลักฐานและเชื่อถือได้ ดังนั้นทัศนะแบบวิทยาศาสตร์กลไกจึงปฏิเสธความรู้อื่นๆ ที่ไม่เข้าข่ายของการพิสูจน์ได้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยทัศนะการแสวงหาความรู้เช่นนี้ มนุษย์ได้ใช้เป็นพื้นฐานของศาสตร์ต่างๆ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พริตจ็อฟ คาปรา. 2539 : 49-56) ทัศนะการมองโลกที่จำแนกสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ ตามแบบเครื่องยนต์กลไก และแยกแยะสิ่งต่างๆ ออกจากกันเพื่อการศึกษา เรียกว่า ระเบียบวิธี ระเบียบวิธีที่เรียกว่า ระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยม

ระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยม (positivism) มีหลักการสำคัญคือ การแยกส่วน และลดทอน สิ่งต่างๆ ในโลก ซึ่งในการอธิบายว่าชุดความรู้ใดเป็นจริง หรือไม่เป็นจริง หรือชุดความรู้ใดมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผล ระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยมได้ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ พิสูจน์เพื่อหาคำอธิบายด้วยหลักการคำนวณ เพื่อให้สามารถระบุได้ว่าความสัมพันธ์ของวัตถุที่ศึกษานั้นมีความแม่นยำ และเชื่อถือได้เพียงไร เพื่อให้ได้ข้อสรุปโดยทั่วไปที่มีพลังในการอธิบายและคาดการณ์ปรากฏการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติในโลก (ฉัตรวรรษ องค์กร. 2545 : 11) ระบบความคิดความเชื่อและการแสวงหาความรู้อันนำไปสู่วิถีวิทยาการเข้าถึงความรู้ตามระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยมสะท้อนถึงทัศนะการมองโลกแบบแยกส่วน โดยแยกความรู้ในวิถีชีวิตออกเป็นส่วนๆ และจัดให้อยู่ในรูปของศาสตร์ต่างๆ โดยมีพรมแดนความรู้ระหว่างศาสตร์อย่างชัดเจน เช่น ความรู้เกี่ยวกับวัตถุต่างๆ ในธรรมชาติ เรียกว่าฟิสิกส์ ความรู้เกี่ยวกับจิตใจมนุษย์ เรียกว่าจิตวิทยา ความรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ก็จัดรวมเป็นสังคมศาสตร์ (วีระ สมบูรณ์. 2542 : 67-68) ทัศนะการมองความรู้ตามแบบแผนระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยม จึงปฏิเสธความรู้ชุดอื่น ที่กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ โดยนัยการมองความรู้เช่นนี้ เพ็ญศิริ จีระเดชากุล (2539 : 38-39) ชี้ให้เห็นว่า ความรู้ที่ไม่ได้วางอยู่บนหลักการแบบวิทยาศาสตร์ก็จะถูกมองและเรียกว่า “ความไม่รู้” หรือ “ความเขลา” ซึ่งเป็นความพยายามให้หลักเหตุผลภายใต้ระเบียบวิธีแบบปฏิฐานนิยม ที่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งเหนือธรรมชาติ อันเป็นระบบความคิด ความเชื่อที่เป็นรากฐานอันสำคัญในการเรียนรู้ หลักการแยกส่วนนี้ ได้ถูกนำมาใช้อธิบายกับอีกหลายกรณีในสังคมไทย ซึ่งไม่ได้หมายความว่า การนำหลักการนี้มาใช้จะสำเร็จเสมอไป เนื่องเพราะการพัฒนาแบบแยกส่วนมีจุดเน้นที่การสร้างความเติบโตของระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเพียงมิติเดียว โดยที่มิได้คำนึงถึงผลกระทบอื่นๆ ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการศึกษาแผนใหม่ที่ตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม

นั่นเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ไม่สมดุล เพราะภารกิจหลักของการศึกษาเช่นนี้ คือการผลิตผู้ชำนาญการพิเศษทางความรู้ ทักษะ ทักษะที่จำเป็นต่อการผลิตเท่านั้น ทั้งนี้ความรู้ที่ระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมต้องการ จึงได้แก่ ความรู้ที่เป็นวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อความรู้ดังกล่าวนี้ขาดแคลนในสังคมไทย การนำเข้าความรู้ชนิดนี้จากสังคมตะวันตก จึงเป็นหนทางที่รวดเร็วสำหรับระบบการศึกษาไทย กระบวนการเรียนรู้ของระบบการศึกษาเช่นนี้ จึงเป็นเพียงการรอรับความรู้ การลอกเลียนมากกว่าที่จะใช้ความคิด ปัญญา และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

ความรู้วิชาการสมัยใหม่ที่ตอบสนองต่อความเติบโตของระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม

ลักษณะเฉพาะของระบบการศึกษาที่มุ่งผลิตกำลังคนเพื่อเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจ คือ การกำหนดให้สถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นกลไกการเลือกสรรบุคคลเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อบ่มเพาะทักษะความชำนาญการ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาประเทศและบรรจุบุคคลเข้าสู่ระดับชั้นต่างๆของสังคมตามระดับการศึกษา โดยมีระบบจำแนกระดับการศึกษาเป็นสามระดับ ได้แก่ การศึกษาระดับสูง หมายถึง การศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีหน้าที่เตรียมกำลังคนให้มีทักษะความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน (professional skills) และมีความรู้ในระดับมันสมอง (intellectual knowledge) การศึกษาระดับกลาง หมายถึง ระดับมัธยมศึกษาถูกคาดหวังให้มีทักษะเฉพาะในการปฏิบัติงาน (specialized skills) และการศึกษาระดับต้น หมายถึง ระดับประถมศึกษา มุ่งเน้นให้รู้หนังสือ (literacy) (Adams. 1970 :12)

ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดผ่านการศึกษาทั้งสามระดับ จะถูกจำแนกเป็นสาขาและรายวิชา บุคคลที่มีความประสงค์จะเรียนสาขาวิชาใด จะต้องมีความคุณสมบัติเฉพาะตามข้อกำหนดของสาขาวิชานั้น ศาสตร์ในแต่ละสาขาวิชาต่างก็มุ่งผลิตให้สมาชิกในสังคมมีทักษะความชำนาญการเพื่อการประกอบอาชีพในตลาดแรงงานธุรกิจ ความรู้ที่ถ่ายทอดจึงมุ่งเน้นความลุ่มลึกและมีลักษณะเฉพาะ เช่น ศาสตร์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ แพทยศาสตร์ ฯลฯ

ระบบการศึกษาที่มุ่งตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม จึงอาศัยพื้นที่ของโรงเรียนสำหรับเตรียมผู้เรียนเข้าสู่ตลาดแรงงาน นักเรียนจึงถูกลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลงมาเป็นเพียงปัจจัยเพื่อการผลิตของระบบการศึกษา เพื่อตอบสนองต่อระเบียบกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพตามที่ตลาดแรงงานต้องการ ด้วยความมุ่งมั่นของการนำพานักเรียนเข้าสู่ระบบสังคมเช่นนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันโรงเรียนจึงละเลยต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคคลอย่างเต็มที่ แต่กระทำเพียงการพัฒนาที่ต้องการคงไว้ซึ่งความเติบโตของระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ซึ่งมีนัยสำคัญโดยตรงต่อการจัดหลักสูตรรวมถึงผลิตความรู้เท่าที่จำเป็นให้กับสังคม (แอปเปิล. 2529 : 48)

4.1.2 มายาคติของการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่

การที่คนในสังคมให้ความมั่นใจและให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียน มากกว่าการทำมาหากินตามฐานเดิมของครอบครัวและชุมชนสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของอุดมการณ์ การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่มุ่งเน้นการสร้างความมั่งคั่งเติบโตให้กับระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม โดยการเข้ามาครอบครองความคิดและการกระทำของคนให้เป็นไปตามทิศทางและกรอบของอุดมการณ์นั้น ดังที่มาร์ติน คานอย (Carnoy. 1984 : 90-97) สะท้อนภาพของอุดมการณ์ว่า ตัวอุดมการณ์จะดำรงอยู่ในโครงสร้างที่เป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคม อุดมการณ์จึงเป็นระบบภาพตัวแทนความคิด (representation) ซึ่งไม่ได้เกิดจากความคิด แต่ก่อตัวมาจากโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นบุคคลที่ตกอยู่ในการครอบงำหรือครอบครองความคิดโดยอุดมการณ์ จึงเป็นบุคคลที่ไม่รับรู้ความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างตัวเขากับโลกที่เป็นอยู่ แต่เป็นการรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับโลกที่เป็นอยู่ในจินตนาการ (imagine)

เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนถูกปรับบทบาทไปตามอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแนวประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดี และพัฒนาคนให้เป็นการกำลังคนหรือกำลังแรงงาน (manpower) หรือทรัพยากรมนุษย์ (human resource) ตามความต้องการของรัฐในระบบสังคมหรือความต้องการของภาคการผลิตในระบบเศรษฐกิจ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเปิดรับความทันสมัยในด้านต่างๆ ทั้งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทั้งด้านการจัดการและการประยุกต์ใช้ศาสตร์ต่างๆ ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต หรือการก้าวเข้าสู่วิถีการผลิตแบบใหม่และการก้าวเข้าสู่การค้าในตลาดโลก ด้วยบทบาทดังกล่าวการศึกษาแผนใหม่ในรูปของระบบโรงเรียน จึงทวีความสำคัญและเข้ามาครอบงำความคิดและอุดมการณ์เกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดในสังคมไทยไว้ในรูปลักษณะของการศึกษา ในลักษณะของการเป็นศาสตร์เฉพาะทางที่ว่าด้วยการถ่ายทอดความรู้ การจัดระบบบริหารจัดการตามแบบโรงงาน และเป็นตัวชี้วัดระดับของการพัฒนา (อุษณีย์ ธโนศวรรย์. 2545 : 14-15) โดยนัยนี้จึงเรียกได้ว่าสังคมกำลังตกอยู่ภายใต้มายาคติของการศึกษาและความรู้ ทั้งมายาคติของการศึกษาและความรู้ที่ถูกกำกับโดยนโยบายการพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่ง เติบโตของระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม มายาคติของการศึกษาและความรู้ที่ถูกทำให้เป็นความจริงภายใต้อำนาจของความรู้ ในรูปศาสตร์การศึกษา สารวิชาและวินัยสังคม มายาคติของการศึกษาและความรู้ที่กำหนดอัตลักษณ์ของผู้มีการศึกษาให้เป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ดังที่มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2555 : 49) อธิบายว่านักเรียนเป็นผู้ถูกจัดระเบียบและควบคุมในพื้นที่ของโรงเรียน ก็เพื่อให้มีอัตลักษณ์ของผู้มีการศึกษาตามแบบอุดมคติ ดังนั้นโรงเรียนจึงผลิตกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย รวมถึงข้อตกลงของการดำเนินกิจกรรมประจำวัน ซึ่งเป็นอำนาจที่โรงเรียนกระทำการต่อร่างกายของคนโดยเฉพาะนักเรียนและครู โดยผ่านเทคนิควิธีของอำนาจ (technology of power) ที่กระทำกับร่างกายของนักเรียนในฐานะของผู้ถูกกระทำจากอำนาจ (object of power)

การรื้อฟื้นของการศึกษาผ่านระบบโรงเรียน มีผลให้ความรู้วิชาการตามแบบแผนการศึกษาในระบบโรงเรียนกลายเป็นความรู้สำคัญ ที่ช่วงชิงระบบคิด ช่วงชิงเวลา ช่วงชิงพื้นที่ของความรู้ ช่วงชิงคนเข้าสู่ระเบียบชนชั้นหรือชนชั้นทางอาชีพ จนท้ายที่สุดฐานะ ตำแหน่งของชุมชน หมู่บ้าน ก็ตกอยู่ในสภาพของความเป็นอื่น ซึ่งหมายถึงความเป็นอื่นเชิงอุดมการณ์ที่มีได้ตอบสนองต่อการสร้างความมั่งคั่ง เต็มโตให้กับระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ความเป็นอื่นเชิงอำนาจที่มีเหนือกว่าความรู้พื้นเดิมของชุมชน ความเป็นอื่นของความรู้ในการจัดการทรัพยากร ความเป็นอื่นของความรู้ในการทำมาหากิน ความเป็นอื่นของความรู้ในการดูแลสุขภาพ ความเป็นอื่นของความรู้ในการสร้างและการเข้าถึงความรู้ ผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนในเชิงฐานะ ตำแหน่ง คือ การแยกคนออกจากธรรมชาติแวดล้อม การแยกคนออกจากครอบครัว การแยกคนออกจากชุมชน การสร้างความสำคัญให้กับการศึกษาเช่นนี้ จึงเป็นเพียงการสร้างภาพความสำคัญให้กับการศึกษาเพียงด้านเดียวและปกปิดบางส่วนไปด้วยการไม่พูด ไม่เอ่ยถึง ไม่ให้ความสำคัญ ความเป็นอื่นของชุมชน หมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏ ขาดหายไปจากวาทกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนในที่สุด

4.1.3 การใช้การศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่เป็นหนทางสร้างความสำเร็จในสังคมสมัยใหม่

การให้ความหมายต่อการศึกษาที่ผูกโยงกับอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน ได้เข้ามาจัดระเบียบความคิดให้กับคนโดยการแยกการเรียนรู้ในวิถีการดำรงชีวิตและความรู้วิชาการที่สอนในโรงเรียน ออกจากกัน พร้อมทั้งมอบอำนาจการจัดการศึกษาให้กับระบบโรงเรียน ขณะที่คนในชุมชนต่างมีความเชื่อว่าตนเองเป็นเพียงเกษตรกร ผู้ไม่มีความรู้และไม่มีหน้าที่ ในการจัดการศึกษา เพราะผู้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและให้ความรู้จะต้องสำเร็จการศึกษาในระดับสูงจากสถาบันการศึกษาที่รู้จักให้การรับรองเท่านั้น (มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ, 2555, 141-143) การให้ความหมายต่อการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่ในฐานะของกลไกที่จะพัฒนาระดับคนเข้าสู่อาชีพที่เป็นที่ยอมรับและยกย่องของสังคม รวมถึงการมีรายได้ ซึ่งจะนำพาไปสู่ชีวิตที่มั่นคง ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงมีความปรารถนาที่จะรับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน ขณะที่ความรู้ที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้าง รวมถึงความรู้ในแบบแผนอื่นๆ จึงถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เพราะไม่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ไปสู่การมีชีวิตที่มั่นคงเช่นนี้ได้ ความรู้ในแบบแผนที่แตกต่างจึงถูกละเลย ไม่เห็นคุณค่า หรือถูกให้ความหมายว่าเป็นความรู้ระดับรองที่ไม่อาจเทียบเท่ากับความรู้วิชาการสมัยใหม่ได้

4.1.4 การตั้งคำถามต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่

งานวิจัยเรื่องพลวัตของการศึกษาในชุมชนไทย (มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ, 2555 : 146-167) ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อสงสัยหรือคำถามที่มีต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดการทบทวนเกี่ยวกับนิยาม ความหมายของการศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อเป็นฐานสำหรับการสร้างทางเลือกให้กับการศึกษา (education alternatives) รวมถึงได้มีการคิดในเรื่องการศึกษากันใหม่ (rethinking education) การตั้งคำถามต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและความรู้วิชาการสมัยใหม่ที่น่าเสนอ มี สามประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก คำถามที่มีต่อเป้าหมายของการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่

ปฏิเสธมิได้ว่าในสถานการณ์ของการแข่งขันซึ่งพื้นที่ของการศึกษาได้ถูกกระทำให้เป็นสนามแข่งขัน ซึ่งมีได้มีนัยถึงการเป็นพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ หากแต่การศึกษาถูกกระทำให้เป็นพื้นที่ของการช่วงชิงอำนาจผ่านกระบวนการในการกำหนดกฎเกณฑ์ของพื้นที่ โดยกฎเกณฑ์เหล่านี้จะเป็นระเบียบวินัยที่ควบคุมคนในสังคมที่อยู่ในพื้นที่ให้ต้องปฏิบัติตามเป็นไปตามลักษณะของพื้นที่ที่กำหนดไว้ กล่าวคือ เมื่อการศึกษามีได้เป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ระเบียบ กฎเกณฑ์ ของการศึกษาจึงถูกกำหนดให้มีลักษณะเฉพาะที่เป็นการจัดระเบียบและแบ่งแยกคน เช่นในระบบของการสอบแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นการสอบเพื่อการเลื่อนชั้นเรียน หรือการสอบแข่งขันเพื่อเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาในระดับสูง ระบบการศึกษาได้ทำหน้าที่คัดสรรจัดประเภทคนโดยอาศัยกรอบความรู้วิชาการที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ผสานกับระเบียบกฎเกณฑ์เฉพาะที่กำหนดขึ้นในปรากฏการณ์จริง จึงสามารถเห็นทั้งผู้แพ้และผู้ชนะในเวลาเดียวกัน ผู้ชนะในระบบการศึกษาซึ่งมักจะถูกมองและให้ความหมายในฐานะความสำเร็จ ได้แก่ ผู้ที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา (academic achievement) มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับสูง มีศักยภาพในการสอบแข่งขันเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับสูงในสาขาเชี่ยวชาญเฉพาะ ตามความต้องการของสถานประกอบการ ขณะเดียวกันผู้แพ้ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ประกอบด้วยบุคคลในชุมชนจากภาคเกษตรกรรม กลุ่มคนที่มีฐานะยากจนรวมถึงผู้ที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาระดับสูง ก็จะถูกกระบวนการศึกษาจัดประเภทแบ่งแยกให้อยู่ในอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งได้รับโอกาสในด้านการประกอบอาชีพ การมีรายได้และสถานภาพทางสังคมที่น้อยกว่ากลุ่มผู้ชนะในระบบการศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเสี่ยงไม่ได้ที่การศึกษาจะถูกตั้งข้อสงสัยและตั้งคำถามทั้งจากบรรดานักคิดและบุคคลในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำถามที่ว่าแท้จริงแล้วการศึกษามีเป้าหมายเพื่อการรับใช้ชีวิตของคนส่วนใหญ่หรือเพื่อรับใช้สิ่งอื่น

การตั้งคำถามกับเป้าหมายของการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่ โดยบรรดานักคิดในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นว่าการรู้เท่าทันต่อการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่ เป็นเรื่องที่สำคัญและมีความจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามชี้ชวนให้สังคมมองเห็นว่า แท้จริงแล้ว ความรู้ไม่ได้มีความเป็นกลาง (neutral) แต่ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือเจตจำนงของผู้สร้างความรู้ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจ ดังนั้นหากคนกลุ่มใหญ่ของสังคมเป็นผู้กำหนดสร้างความรู้ ความรู้นั้นก็ย่อมสนองตอบต่อเป้าหมายของกลุ่มผู้สร้าง ในทางกลับกันหากผู้มีอำนาจกลุ่มหนึ่งเป็นผู้มีอำนาจกำหนดสร้างความรู้และกำหนดเป้าหมายของการศึกษาและความรู้ ความรู้นั้นก็ย่อมเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มคนนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการตั้งประเด็นข้อสงสัยต่อเป้าหมายของการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่ แม้ไม่ได้มุ่งเน้นให้เกิดการพลิกกลับเปลี่ยนแปลงแบบสลับขั้ว อำนาจในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของการศึกษา (inversion) แบบตรงไปตรงมา แต่ก็พยายามเปิดพื้นที่ทางความคิด (thinking space) ให้กับการมองการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่อย่างรอบด้าน นับตั้งแต่การทบทวน การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่อันจะทำให้มองเห็นอำนาจในการกำหนด กำกับทิศทางของการศึกษา กลุ่มผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จากการศึกษาเช่นที่ดำเนินการอยู่

ประการที่สอง คำถามที่มีต่อกระบวนการในการจัดการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้ เป็นความพยายามที่จะสะท้อนถึงความจำเป็นของการตั้งคำถามต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้วิชาการเฉพาะด้าน ซึ่งส่วนใหญ่่มักจะมองว่าความรู้มีความเป็นกลาง มีความถูกต้อง เพราะถูกผลิตสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ดังนั้นการรับเอาความรู้สำเร็จรูปจากผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นเรื่องที่มีความชอบธรรม

สถานการณ์ของกระบวนการจัดการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้ที่ผู้ติดอยู่กับการสร้างกำลังคนเพื่อการเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม จึงถูกมองว่าอาจจะก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงในเชิงสถานภาพทางสังคม สำหรับการดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่ ดังนั้นข้อเสนอที่มีต่อกระบวนการจัดการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้วิชาการสมัยใหม่ จึงแสดงนัยของความพยายามที่จะให้คนในสังคมได้เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าความรู้ อย่างลึกซึ้งจนถึงระดับกระบวนการทัศน์ ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อพื้นฐานหรือทัศนคติในการมองโลกที่จะเป็นตัวกำกับการกระทำของคน ซึ่งหมายถึงว่า ความรู้ใด ๆ ล้วนถูกผลิตสร้างภายใต้ความคิด ความเชื่อ หรือกระบวนการทัศน์ของรู้นั้น ๆ ซึ่งจะมีผลต่อสิ่งที่ติดตามมาของการใช้ความรู้ ซึ่งจะนำไปตามกระบวนการทัศน์ที่กำกับรู้นั้น ทั้งนี้คนในสังคมควรจะมีความเข้าใจต่อกระบวนการทัศน์ของความรู้ รวมถึงมีศักยภาพในอันที่จะตระหนักรู้ว่าความรู้ภายใต้กระบวนการทัศน์ใดที่จะนำพาคนในสังคมไปสู่การรู้เท่าทันเพื่อการพึ่งตนเองทางความรู้ได้อย่างแท้จริง

ประการที่สาม คำถามที่มีต่อผลผลิตของการศึกษาในระบบโรงเรียน

ในสถานการณ์จริงด้านการศึกษาที่ปรากฏในสังคมปฏิเสรมิได้ว่าผลผลิตของกระบวนการจัดการศึกษา ซึ่งถูกมองว่ามีนัยถึงความสามารถของผู้เรียนมักจะถูกให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก ปรากฏการณ์ของการศึกษาเช่นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากฐานคิดของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่วางอยู่บนหลักการของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ซึ่งโรงเรียนได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองต่อการเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจตามฐานคิดของการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมกระแสหลัก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าโรงเรียนกลายเป็นโรงงานผลิตแรงงานเพื่อเตรียมผู้เรียนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ดังที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน โดยนัยนี้ผู้เรียนจึงถูกลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลงและเป็นเพียงปัจจัยเพื่อการผลิตของระบบการศึกษา ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อให้มนุษย์มีคุณภาพตามที่ตลาดแรงงานต้องการ เป้าหมายของการนำนักเรียนเข้าสู่ระบบสังคมเช่นนี้ มีผลให้ครู ผู้บริหารโรงเรียน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับระบบการจัดการศึกษาต่างก็ละเลยต่อการที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เหลือเพียงการพัฒนาผู้เรียนที่คงไว้ซึ่งฐานคิดหรืออุดมการณ์ของระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ด้วยความคิด ความเชื่อต่อการศึกษาเช่นนี้ จึงมีผลให้หลักสูตรถูกจัดกระทำให้มีลักษณะเฉพาะที่เต็มไปด้วยความรู้ซึ่งถูกคัดสรรเฉพาะที่เป็นประโยชน์ตามฐานคิดหรืออุดมการณ์ที่รัฐกำหนด

4.2 การวิเคราะห์ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0

ในการวิเคราะห์ข้อเสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนกลับไปตั้งคำถามต่อกระบวนทัศน์ของการศึกษาและความรู้ซึ่งเป็นเรื่อง que ทุกคน ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมกันคิดและดำเนินการอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะเป็น “แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่” (full participatory pattern) ซึ่งเป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียกับเรื่องการศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษา ในลักษณะของการริเริ่มงาน คิดงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างจริงจังและมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงการดำเนินกิจกรรมหรือการดำเนินงานที่ต่างร่วมกันดำเนินงานได้ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาได้รับใช้ชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยนัยนี้จึงเป็นการมองการศึกษาที่มีความแตกต่างไปจากการทำหน้าที่ผลิตกำลังคนตามเป้าหมายของการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรม อย่างที่ผ่านมา ซึ่งการศึกษาที่มีได้ทำหน้าที่ในการรับใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นการศึกษาที่วางอยู่บนฐานคิดหรือกระบวนทัศน์ของการศึกษาที่แยกขาดระหว่างคนกับชีวิตจริง จึงเป็นที่มาของความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาว่าเพื่อให้เกิดการ

แสวงหาความรู้ ซึ่งเป็นการมองว่า ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นความพยายามในการศึกษาหาสาเหตุที่ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาว่าเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ซึ่งกระบวนการที่ตามมาของวิธีคิดเช่นนี้จึงเป็นการพยายามอธิบายการเกิดขึ้นของการศึกษา และความรู้ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ความรู้ที่นำมาใช้อธิบายควบคุมและคาดการณ์ความเป็นไปของการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ กฎแห่งความสัมพันธ์ในเชิงเหตุและผล จึงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว เพราะเป็นสิ่งที่กำกับหรือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างที่เป็นอยู่ โดยที่ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการศึกษาที่วางอยู่บนกระบวนการทัศน์แบบปฏิฐานนิยม ซึ่งเชื่อว่าการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ตรวจสอบ และคาดการณ์เกี่ยวกับการศึกษาได้จะนำไปสู่การได้มาซึ่งความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเป็นความรู้สากลคือเป็นจริงในทุก ๆ บริบท

อย่างไรก็ตามการโต้แย้งต่อความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของความจริงและการแสวงหาความรู้ภายใต้กระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยมก็ยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการศึกษาที่มักจะมีมุมมองว่า การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้คนมีวิชา ดังนั้นคนในสังคมจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า “มีวิชาเหมือนมีทรัพย์” ซึ่งคนในสังคมมักจะละเลยที่จะตั้งคำถามว่า มีวิชา เป็นวิชาของใคร วิชาของไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญา หรือองค์ความรู้จากศาสตร์ตะวันตก หากเป็นวิชาของตะวันตก ก็จะต้องมองว่ามีเจตจำนงโดยอยู่เบื้องหลังอยู่ในวิชาการหรือองค์ความรู้ตามศาสตร์นั้น ๆ การไม่ตั้งคำถามต่อกระบวนการจัดการศึกษาและเจตจำนงหรือเป้าหมายของการศึกษาจึงเสมือนหนึ่งเป็นการยอมรับต่อสิ่งที่เรียกว่าเป็นความรู้สากล และยอมรับต่อกระบวนการเข้าถึงความรู้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปโดยปริยาย

สาระสำคัญของการตั้งคำถามต่อกระบวนการทัศน์ของการศึกษาและความรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนในสังคม จึงควรเริ่มจากการพิจารณาเบื้องหลังของเป้าหมายการศึกษาว่าวางอยู่บนกระบวนการทัศน์แบบใด ซึ่งเป็นการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการทบทวนต่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาว่ามุ่งรับใช้คนกลุ่มใด อย่างไร และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างไร การตั้งคำถามต่อการศึกษาในลักษณะนี้จะทำให้มองเห็นเบื้องหลังของการศึกษาที่ก่อให้เกิดชนชั้นนำในสังคม และความเหลื่อมล้ำในสังคมตามอุดมการณ์การสร้างคามมั่งคั่งให้แก่ระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ดังนั้นการตั้งคำถามต่อกระบวนการทัศน์ของการศึกษา จึงมิได้มองความจริงเกี่ยวกับการศึกษาอย่างเป็นวัตถุวิสัย คือดำรงอยู่อย่างเฉพาะเจาะจงของตนเอง ไม่เกี่ยวกับการรับรู้ของครูหรือคนส่วนใหญ่ของสังคม ไปสู่การมองความจริงเกี่ยวกับการศึกษาที่ว่า เป็นเรื่องที่ครูและบุคคลในสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้นจากการรับรู้และการตีความของบุคคลที่ดำรงอยู่และเกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น ดังนั้นครูและบุคคลจึงควรร่วมกันกำหนดว่าอะไรคือการศึกษาที่มุ่งหวังและจะเข้าไปสู่การศึกษาที่มุ่งหวังนั้นได้อย่างไร โดยนัยนี้การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของ

การศึกษาและความรู้ จึงเกิดขึ้นได้เสมอ ซึ่งมีนัยถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิธีมองการศึกษา รวมถึงปฏิบัติการทางการศึกษาที่แตกต่างจากที่เคยกระทำกันมา หรือเรียกได้ว่าเป็นข้อเสนอ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการศึกษาเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองทางความรู้ในบริบทสังคมไทย 4.0 ดังรายละเอียดสำคัญ 3 ประการ ต่อไปนี้

1. การศึกษาเพื่อรับใช้ชีวิตของคนในชุมชนและสังคม

แม้ว่าในสถานการณ์จริงทางการศึกษา มักจะมีการกล่าวกันว่าการจัดการศึกษาของไทยได้มีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายไปสู่ การศึกษาเพื่อชุมชนและสังคมแล้ว ดังที่ปรากฏ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หากแต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังคงดำเนินการอยู่ภายใต้กรอบความคิด ของการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษากระแสหลักซึ่งถูกมองว่าดี มีคุณค่า จึงแทบไม่มี คำถามต่อการจัดการศึกษาเช่นนี้ นัยสำคัญก็คือ การศึกษาเช่นที่กล่าวมานี้ ยังคงมีเป้าหมาย เพื่อเชิดชูการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในแวดวงการศึกษา จึงเรียกได้ว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนเทคนิค ที่ให้ความสำคัญ กับรูปลักษณะใหม่ของการศึกษาเท่านั้น ซึ่งก็หมายความว่าการศึกษายังคงทำหน้าที่สร้าง ประโยชน์ให้แก่ระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ที่ถูกนำเข้าจากภายนอก คนส่วนใหญ่ในชุมชนและสังคมจึงตกอยู่ในฐานะของผู้พึ่งพิงต่อการศึกษาและความรู้ที่ไม่สัมพันธ์ กับชีวิตจริง คำถามที่มีต่อการศึกษาและความรู้วิชาการสมัยใหม่ จึงต้องชี้ชัดให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว การศึกษาควรจะทำหน้าที่รับใช้ชีวิตของคนในชุมชนและสังคม หรือ ควรทำหน้าที่สร้างความ มั่งคั่ง เติบโตให้กับระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะหากการศึกษาควรจะทำหน้าที่รับใช้ ชีวิตของคนในชุมชนและสังคม คนในชุมชนและสังคมก็ย่อมจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนด เป้าหมายในการดำรงชีวิต เป็นผู้สร้างความรู้ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายนั้น รวมถึงสามารถ ปรับเปลี่ยน หรือยุติการผลิตความรู้บางชุด ที่ชุมชนเห็นว่าไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงได้ตลอดเวลา หากทิศทางของการศึกษาเป็นเช่นนี้แล้ว คนในชุมชนและสังคมก็ย่อมจะได้ประโยชน์จากการศึกษา และความรู้อย่างกล่าว การศึกษาและความรู้จึงจะมีความหมายและความสำคัญต่อการดำรงชีวิต หรือเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาที่รับใช้ชีวิตของชุมชนและสังคมได้อย่างแท้จริง

2. การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองทางความรู้

การมุ่งหวังให้การศึกษาได้นำพาคนส่วนใหญ่ของสังคมไปสู่การพึ่งพาตนเองทาง ความรู้ได้นั้นย่อมหมายถึงว่า คนในสังคมมีศักยภาพในอันที่จะทบทวน ไตร่ตรองต่อเป้าหมาย การจัดการศึกษาของสังคมที่ผ่านมา จนได้ข้อสรุปแล้วว่าการศึกษากระแสหลักนั้นถูกจัดขึ้น เพื่อสนองตอบต่อความมั่งคั่ง ทันสมัยในระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ดังนั้นคนส่วนใหญ่ของสังคม

ที่มักจะอาศัยอยู่ในชุมชนชนบท จะไม่ได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษาที่แยกคนออกจากชีวิตจริงนี้ เมื่อเกิดการทบทวน ไตร่ตรองต่อการศึกษาที่ทำหน้าที่รับใช้สิ่งอื่นแล้ว การรื้อปรับความหมายของการศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าความหมายของการศึกษาที่แท้จริงนั้น มีนัยถึงการศึกษาที่ถูกกำหนดสร้างโดยคนส่วนใหญ่ นับตั้งแต่เป้าหมายของการจัดการศึกษา ตัวความรู้ที่สร้างขึ้นตามครรลองของชีวิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการศึกษาที่จะนำพาให้คนสามารถพึ่งตนเองทางความรู้ได้นั้น เป็นการศึกษาที่คนมีอำนาจอิสระในการกำหนดทิศทาง เป้าหมายของการจัดการศึกษา และการสร้างสรรค์ความรู้ที่ย่อมต้องมาจากการคิด และตัดสินใจร่วมกันของคนส่วนใหญ่ในสังคม

การศึกษาที่มีเป้าหมายเช่นนี้ จะทำให้คนมีศักยภาพในการรู้จักตัวเองและเข้าใจตัวเอง มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนเป้าหมายในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นทักษะในการมองโลกของคนที่ไม่แยกตนเอง และการดำเนินชีวิตของตนเองออกจากชีวิตจริง ขณะที่การมีความสามารถในการกำหนดและสร้างความรู้ก็เป็นสิ่งที่บุคคลมองเห็นความจำเป็นโดยการปรับเปลี่ยนสถานะของตนเองจากการเป็นผู้รับความรู้ ไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของผู้สร้างความรู้ในสังคม ซึ่งมีนัยถึงการให้คุณค่าต่อตนเอง ในฐานะบุคคลหนึ่งที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์ความรู้ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนในสังคมโดยรวม ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจึงเป็นกระบวนการทางปัญญา ที่มีผลให้เกิดชุดความรู้มากมายซึ่งครอบคลุมทุกมิติในการดำเนินชีวิต ท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความสามารถของคนในอันที่จะเรียนรู้เพื่อดำรงอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ รวมถึงส่วนต่าง ๆ ของสังคมได้อย่างประสานสอดคล้อง พึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อส่วนต่าง ๆ ของสังคม ถูกมองว่าจะมีส่วนช่วยให้บุคคลคิดและกระทำการใด ๆ อย่างรู้เท่าทัน ตลอดจนมีความสามารถในอันที่จะตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อความเข้าใจและสามารถจัดการกับสถานการณ์ที่เผชิญได้ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม ความเท่าเทียมของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมรวมถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

3. การสร้างความฉลาดรู้เรื่องการศึกษา

การสร้างความฉลาดรู้เรื่องการศึกษา มีนัยถึงกระบวนการที่ทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมตระหนักรู้ถึงนัยสำคัญในเรื่องการศึกษาและความรู้ ทั้งฐานคิดเบื้องหลังที่กำกับการศึกษา ตัวความรู้ และผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนอื่น ๆ ในสังคม การรู้เท่าทันต่อเรื่องการศึกษาจะช่วยให้คนสามารถมองการศึกษาอย่างลึกซึ้งถึงตัวฐานคิดที่กำกับอยู่เบื้องหลัง สามารถปรับเปลี่ยนฐานะ ตำแหน่ง จากการเป็นผู้บริโภคความรู้ ไปสู่การเป็นผู้สร้างสรรค์ความรู้ เพื่อต่อรองกับวัฒนธรรมความรู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าอย่างรู้เท่าทัน ความฉลาดรู้เรื่องการศึกษาจะนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ต่อการศึกษา ที่กระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนกันอย่างกว้างขวาง ล้วนก่อให้เกิด

เกิดภาวะความสั่นคลอนต่อความรู้วิชาการสมัยใหม่ และการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งครั้งหนึ่งสังคมไทยได้มีการปรับเปลี่ยนจากการยึดถือความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนอันเป็นความรู้ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดสร้างอย่างอิสระ เพื่อการดำรงชีวิตไปสู่การจัดระเบียบความรู้ใหม่ ซึ่งรัฐเป็นศูนย์กลางในการผลิตและเผยแพร่ความรู้ในรูปของระบบโรงเรียน ที่มีได้มีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิตของชุมชน แต่เพื่อสนองต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ตามนโยบายการพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนของความรู้ที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วนำไปสู่การตั้งคำถามอย่างมากมาย จึงมีอาจมองได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง หรือเป็นวิวัฒนาการของการศึกษา แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยของความรู้และอำนาจ (Pipatpen, 2015. 69-71) ซึ่งหมายถึงว่าในพื้นที่ของการศึกษาในระบบโรงเรียนจะปกคลุมไปด้วยอำนาจที่สามารถทำให้เกิดการครอบงำให้มอง และรับรู้ว่าความรู้วิชาการสมัยใหม่ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นความรู้สำคัญ อำนาจดังกล่าวถูกสร้างขึ้นผ่านความรู้ ซึ่งกระทำตามหลักวิชาการ สถาบัน โดยมีได้มีลักษณะของความรุนแรงในรูปของการกดขี่บังคับอันเป็นอำนาจเชิงลบ แต่เป็นอำนาจที่กระทำเป็นเครือข่ายโยงใยอยู่ในทุกหนแห่งของการศึกษาที่ครอบงำและครอบครองความคิดของคนในสังคมได้ การยอมรับและให้ความสำคัญต่อความรู้วิชาการสมัยใหม่ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและถูกจัดกระทำอย่างเป็นกระบวนการ กล่าวคือเป็นการสร้างความจริงเกี่ยวกับการศึกษาขึ้นให้เป็นที่รับรู้กันภายในสังคม หลังจากนั้นก็จะทำให้ความรู้วิชาการสมัยใหม่มีสถานะของความจริงที่ไม่มีผู้โต้แย้ง ในท้ายที่สุดเมื่อความจริงเกี่ยวกับความรู้วิชาการสมัยใหม่ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียน ถูกถ่ายทอดส่งต่อจนเป็นส่วนหนึ่งของความคิดของคนในสังคม ความรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นก็จะถูกปฏิเสธ พร้อมทั้งมีการให้ความหมายว่าเป็นความรู้เฉพาะในแต่ละพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถใช้ประโยชน์ในวงกว้างได้ อันมีนัยถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้วิชาการสมัยใหม่ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงถูกกระทำการให้เป็นความจริงหนึ่งเดียวให้ทุกคนเชื่อและยอมรับ การเชื่อถือและยอมรับต่อความรู้วิชาการสมัยใหม่ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้เกิดระบอบใหม่ของความรู้ที่สร้างระบอบความจริงได้อย่างรวดเร็ว

การปรับฐานการมองการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างรู้เท่าทัน ซึ่งหมายถึง การมองไปยังเบื้องหลังของการศึกษาที่ถูกกำกับโดยอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าแท้จริงแล้วการศึกษามีได้มีความเป็นกลาง และการศึกษานี้ก็จะถูกสร้างให้เกิดความถูกต้อง ชอบธรรม กว่าความรู้ในแบบแผนอื่นๆที่มีอยู่อย่างมากมาย ดังนั้นการรู้เท่าทันต่อการศึกษา จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กับความรู้แบบแผนอื่น ที่การศึกษาในระบบโรงเรียนมองว่าใช้การไม่ได้ ได้ฟื้นตัวจากการถูกกดทับเอาไว้ กระบวนการเช่นนี้เรียกได้ว่า เป็นการขบถของความรู้ที่ถูกกดทับ

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิถีวิทยาการสร้างความรู้และการศึกษาเพื่อชีวิต มีนัยถึงทัศนคติการมองความรู้ การสร้างความรู้และการศึกษา โดยอาศัยกระบวนการทัศน์หลังสมัยใหม่ เพื่อบูรณาการความรู้และการศึกษาเข้ากับชีวิต ทั้งนี้อาจกระทำได้โดยการสร้างภาคปฏิบัติการศึกษา (discursive practice) ที่มีนัยถึงการปรับฐานคิดและความหมายเกี่ยวกับการศึกษา (มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. 2553. 91) ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะทำให้เป้าหมายของการศึกษามีได้แก่ผู้เรียนและคนในสังคม ออกจากชีวิตจริงได้เกิดขึ้น และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

การผลิตสร้างภาคปฏิบัติทางการศึกษาซึ่งมีนัยถึงการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทัศนคติการมองการศึกษาและความรู้นั้นจึงต้องอาศัยวิถีวิทยา (methodology) ในการทำความเข้าใจและเข้าถึงการศึกษารวมถึงความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งหมายรวมถึงประสบการณ์ในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ที่เรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นการมองการศึกษาและความรู้ที่มีอยู่อย่างรู้เท่าทัน และเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคม เพื่อการสร้างความรู้ รวมถึงทำให้ความรู้ที่มีอยู่แล้วและเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของคนเป็นที่ยอมรับ หรือเรียกว่าเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่เคยถูกกีดกัน และทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ ซึ่งวิถีวิทยานี้เรียกว่า อัตชีวประวัติ (autobiography) ซึ่งเป็นการมองการศึกษาและความรู้ที่สามารถสะท้อนจากประสบการณ์ชีวิตของคนในสังคม ความรู้ใหม่ที่คนในสังคมสร้างขึ้นจะนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและความต้องการของตนเอง รวมถึงคนที่อยู่ร่วมกันทั้งประสบการณ์ ความรู้ที่เป็นความภาคภูมิใจหรือแม้แต่ความผิดพลาดที่ถูกสร้างขึ้นจากสังคม หรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าซึ่งจะกลายมาเป็นความจริงของประสบการณ์ของคนที่ยังมีชีวิตผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนและออกแบบการศึกษาความรู้และกฎเกณฑ์ของสังคมใหม่ นัยสำคัญของการสร้างความรู้จากประสบการณ์ชีวิต คือ การทำให้ผู้คนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ ซึ่งในการปฏิบัติจริงหรือชีวิตจริง บุคคลจะรู้ว่าต้องทำอะไรในสถานการณ์หรือบริบทหนึ่ง ๆ ทั้งนี้บุคคลจะมีกรอบเค้าโครงความคิดที่จะจัดการกับสถานการณ์นั้น ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความรู้เชิงทฤษฎีอยู่ แต่การใช้ทฤษฎีนี้จะต้องอาศัยการทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ในบริบทเฉพาะนั้นก่อน ทฤษฎีโดยนัยนี้จึงมิได้เป็นความรู้สำเร็จรูปที่จะสามารถหยิบยกมาใช้ได้โดยทันที หรือไม่มีทฤษฎีใดหรือความรู้ใดที่สามารถบอกได้ล่วงหน้าว่าวิธีการใดหรือแนวทางใดเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด หากแต่ในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละสถานการณ์บุคคลจะมีการเชื่อมโยงความรู้และทฤษฎีกับสถานการณ์และบริบทที่มีความหลากหลาย ซึ่งก็คือวิธีการที่เหมาะสมที่สุดตามสถานการณ์และบริบทนั้น ๆ ทัศนคติและความเข้าใจต่อสถานการณ์ทางการศึกษาและความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นหัวใจสำคัญของการเกิดปัญญาในการปฏิบัติ หรือการเกิดขึ้นของความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้ (practical knowledge) (นภาพรณ์ หะวานนท์ . 2549 : 5-8)

การตั้งคำถามต่อกระบวนการทัศน์ของการศึกษาและความรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนใน
ในบริบทสังคมไทย 4.0 ซึ่งมีนัยถึงการทบทวนนิยามความหมายของการศึกษาที่จะมุ่งไปสู่การใช้
ความรู้หรือการศึกษาเป็นฐานสำคัญ เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมสามารถพึ่งตนเองทางความรู้ได้
ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความหมายและความสำคัญของความรู้วิชาการ ที่ไม่ผูกติดเฉพาะความรู้วิชาการ
ตามแบบแผนของการศึกษาในระบบโรงเรียน การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และเป้าหมายของการ
ศึกษา รวมถึงการกำหนดสร้างควมหมายเกี่ยวกับการศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับชีวิตจริงและ
ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และนัยของการสับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการศึกษานี้ ยังหมายรวม
ถึงการมีคำถามหรือข้อสงสัยต่อทฤษฎีทางการศึกษา และงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ว่ามีความเพียงพอ
หรือสามารถอธิบายประเด็นปัญหาทางการศึกษาอย่างรอบด้านหรือไม่ ซึ่งหมายถึงว่าเป็นงาน
วิจัยที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข ข้อจำกัดและความจำเป็นในบริบทของสังคมไทยหรือไม่ หรือเป็นการ
วิจัยที่มุ่งนำผลผลิตความรู้ตะวันตกหรือสังคมภายนอกมาใช้พิสูจน์ ทดสอบ ปราบกฏการณ์ทางการ
ศึกษาในสังคมไทย ซึ่งหากเป็นการวิจัยที่ปฏิบัติกันในประเด็นหลังแล้ว การศึกษาก็ย่อมที่จะต้อง
ได้รับการทบทวนตั้งคำถามเพื่อปรับเปลี่ยนระบบความคิดนี้ ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการ
ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ปฏิบัติการทางการศึกษาและความรู้ รวมถึงศักยภาพของคนในฐานะการเป็น
ผู้สร้างสรรค์ระบบความรู้ขึ้นอย่างอิสระตามความจำเป็น และเงื่อนไขของบริบทสังคม ก็ย่อม
จะเป็นความรู้ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตคนในชุมชนและสังคม จึงพึ่งตนเองทางความรู้ได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ฉัตรวรัญ องค์กรสิงห์ (2545). **กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวนา**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิภาษา.
- นภาพรณห์ หะวานนท์. (2549). “การสร้างความรู้จากประสบการณ์ของชุมชนและโรงเรียน,” ใน **เอกสารชุดวิชาการฝึกอบรมหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ภายใต้โครงการพัฒนารูปแบบการกระจายอำนาจโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน**. หน้า 1-15 . กรุงเทพฯ : ศูนย์นวัตกรรมกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์. (2533). **ระเบียบสังคม - ระบบศึกษา**. แปลโดย สุวรรณสา สถาอานันท์. กรุงเทพฯ : โครงการสำนักพิมพ์คบไฟ.
- เปาโล แพร์. (2517). **การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่**. แปลโดย ช.เชียวพุ่มพวง. กรุงเทพฯ: สหพันธ์นักศึกษาเสรี สารสยาม.
- เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. (2539). “กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาและการศึกษา : วัจนของวิกฤตทางจริยธรรมในสังคมไทย” ใน **พัฒนศึกษาศาสตร์**. หน้า 29-44. บรรณาธิการโดย นภาพรณห์หะวานนท์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. (2553). **การสร้างความหมายเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผ่านวิธีการศึกษาเรื่องเล่าของชีวิต. (Narrative Approach)**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตรีศรี – สฤชดีวงศ์ โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. (2555). **พลวัตของการศึกษาในชุมชนไทย**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ได้รับการ สนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี 2552 . สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. (2556). **ถอดรหัสการศึกษาเพื่อบูรณาการความรู้กับชีวิต**. บทความวิจัยนำเสนอใน การประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยกรุงเทพ หัวข้อ พลวัตการศึกษาสร้างสรรค์เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน วันที่ 23 พฤษภาคม 2556. ณ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต.

- วีระ สมบูรณ์. (2542). **ความไม่รู้ไร้พรมแดน :บางบทสำรวจในดินแดนความคิดทางสังคม.**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2550). **โลกพลิกโฉม : ความเชื่อมั่นในนิยามใหม่.** กรุงเทพฯ : อินเทอร์เน็ต
เนชั่นแนล วินเทจ.
- สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ, (2540). **บทวิพากษ์คู่หูเรื่องการเปลี่ยนแพราไดม์.** กรุงเทพฯ : วิชาษา.
เสนห์ จามริก. (2541). **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : โครงการวิถึทรรศน์.
อดัม เคล. (2538). **การศึกษาเพื่อความเป็นไท.** แปลโดย วิศิษฐ์ วังวิญญู. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.
อิลลิช, อิวาน. (2532). **ที่นี่ไม่มีโรงเรียน.** แปลโดย นพ. สันต์ สิงห์ภักดี และ สันติสุข โสภณศิริ.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- อุษณีย์ ธโนศวรรย์. (2545). **การศึกษาในระบบโรงเรียน : ปฏิบัติการทางอำนาจผ่านความรู้และ
การสร้างความเป็นอื่นให้กับชุมชน.** ปรินซ์ตันนิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ
: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- แอปเปิล, ไมเคิล. (2529). **การศึกษาและอำนาจ.** แปลโดย สำลี ทองทิว. กรุงเทพฯ : โครงการ
ตำราและ เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาต่างประเทศ

- Adam,Don. (1970). **Education and Modernization in Asia.** Massachusetts : Addison
Wesley.
- Carnoy, Martin. (1984). **The State and Political Theory.** New Jersey : Princeton
University Press.
- Pipatpen, Montana. (2015). A new alternative for community-based education:
A look at education with a postmodernism paradigm. **International
Journal of Behavioral Science**, 10(1) ,67-76

หมู่บ้านแพะใต้ ต.หนองล่อง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน